

MI A RADIKALIZMUS

ÍRTA
JÁSZI OSZKÁR

AZ ORSZÁGOS POLGÁRI RADIKÁLIS PÁRT KIADÁSA
BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 48.

E kis füzetnek – mely néhány a Világ-bari megjelent cikkemnek különlenyomata, – nem célja a politikai radikalizmusnak sem teljes elméletét, sem praxisát adni. Fejlődő irányoknál és tömegmozgalmaknál minden dogmatikus elskatulyázás és részletezés csak a haladást akadályozó momentum lehet. Mindössze néhány meggondolással és személyes átéléssel szeretnék hozzájárulni egy oly törekvés tisztázásához, melynek magam is aktív és passzív résztvevője vagyok. A gyakorlati küzdelem feladata lesz ezeket az eszméket továbbfejleszteni és az alkotó életbe átvinni.

Budapest, 1918. március hava.

A SZERZŐ.

1.

A radikalizmus jelszava egyre inkább nyugtalanítja a közvéleményt. Nemcsak ellenségeink támadják fokozott elkeseredéssel az új és előttük ismeretlen politikai lobogót, de az irányzattal rokonszenvező, sőt vele magukat szolidarisnak valló elemek részéről is gyakorta hangzik fel a kívánság, hogy a radikalizmus fogalmi köre, történelmi alapjai, célkitűzései és módszerei pontosabban körülírassanak. Hisz világos, hogy a radikalizmus, a „gyökeres reformok” hangoztatása egymagában még nem jelent semmit, hanem tüzetesebben kell megjelölni eme gyökeres reformok célját és irányát.

Sokan vannak, akik az egész mozgalomban *nem* látnak egyebet, mint valami disszidens szocializmust: jórészt oly intellektuális elemek szocializmusát, akik vagy szellemileg félúton megállottak, vagy akik taktikai okokból oly társadalmi rétegek öntudatrakeltésével akarnak foglalkozni, mieiyek egyelőre a szocializmus számára beveheieílenek, vagy a.kik nevelési, modorbeli vagy vérmérsékleti okokból irtóznak az osztályharc és a forradalom drasztikusabb fegyvereitől.

Ez a nézés, véleményem szerint, nem helyes. A radikalizmusból ma még ugyan lehet zavar és bizonytalanság, de pártok és politikai mozgalmak nem szoktak Pallas Athénéként készen megszületni, hanem elméletek, reális helyzetek, célkitűzések és adott körülmények sajátos vegyületei azok. Az a mozgalom, mely ma egyre növekedő erővel különösen Angliában, Franc'aországban, Olaszországban, Dániában és Magyarországon a radikális jelszó körül kezd kikristályosodni, de amelyhez analóg tömörülések szinte minden kuiturállambau jelentkeznek, ma még kétségtelenül nem jutott el sem politikailag, sem ideológiailag végleges formáihoz. De azért nagy hiba volna egy merőben átme-

neti típust látni benne a szociáldemokrácia felé, avagy vezető emberei személyes – tiszteletreméltó vagy utilitárius – elhelyezkedési zavaraiiban keresni e mozgalom gyökereit.

Ellenkezőleg, ha nem csal minden jel, azt kell hinnünk, hogy a radikalizmusban Európaszerte egy olyan politikai irány támadt, melynek valami általánosabb fejlődéstani értelme és jelentősége van. Ezt az általánosabb fejlődéstani értelmet és jelentőséget szeretném megvizsgálni, hangsúlyozva, hogy nem mint pártvezér akarnék itt autoritativ kijelentéseket tenni – ami értelmetlen, sőt nevetséges vállalkozás volna, hisz egy párt és irány *non fit, sed nascitur* – hanem mint elméleti kutató kívánnék rávilágítani arra a mozgalomra, melynek magam is egy csomó, nem mindig teljesen világos, szellemi, erkölcsi és politikai szükségérzettől (üzve) egyik szerény kovácsolója vagyok azóta, amióta a létező pártok egyike sem képes – úgy a külföldön, mint idehaza – teljesen kielégíteni. Lehet, sőt valószínű tehát, hogy szorosabban vett elvbarátaim sem fognak mindenben egyetérteni fejtegetéseimmal. De ez nem baj, sőt csak termékenyítő körülmény, hisz egy fejlődő új társadalmi ideológia csak egy sereg elmentmondás és kereszteződés eredménye lehet.

Egy politikai irány tulajdonképpen értelmének megállapítására legközelebbiekvő módszer az, mely elsősorban annak személyi hordozóit és programmatikus tartalmát veszi szemügyre. Mindkét analízis kétségtelenül hozzá fog járulni az eszmék tisztázásához.

Ami a radikalizmus személyi hordozóit illeti, nem lehet kétség az iránt, hogy azok túlnyomó részben a dolgozó szellemi középosztályból kerülnek ki. Míg a polgári demokrácia egyéb pártjai és csoportjai vagy a vezető tőkés érdekeltségre, ipari és bankkapitalistákra támaszkodnak (*az eltorzult liberalizmus*) vagy főként a kispolgári, az elproletarizálódás útján lehanyagló kisiparos és kiskereskedő elemek között fejtik ki propagandájukat: addig a radikális demokrácia színét és hangját mindenekfelett a dolgozó intelligencia szabja meg, azok az elemek, akik az anyagi és szellemi termelés tulajdonképeni irányítói: *a kvalifikált szellemi munka emberei*. Ez a számra talán nem nagy (ámbar a parasztság megerősödésével s az ipari kapitalizmusnak egyre in-

kább a finánc-tőke uralma alá kerülésével valószínűleg a jövőben erősen gyarapodni fog), de szellemi és erkölcsi erőkben igen számottevő tábor egyre tisztábban érzi, hogy a történelmi pártok hagyományos gondolatvilága reá nézve fejlődési abszurdummá vált, s hogy az ő feladata nem lehet más, mint teljes szolidaritásban az ország két alapvető produktív erejével, a parasztsággal és a földmives meg az ipari munkássággal folytatni politikai téren azt a munkát, melyet magán és társadalmi életében kifejt: *minél intenzivebb többtermelésre, minél felvilágosodottabb népkultúrára, minél teljesebb erkölcsi szabadságra, minél szervezettebb erő kifejtesekre törekedni.* Tenni pedig mindezt nem a gyűlölködés- és a forradalom szellemében (melyet különben a társadalmi fejlődésben olykor kikerülhetetlennek, sőt végeredményben jótékony erőforrásnak tart), hanem a *lex minimi elvét* követve, a tudományos előrelátás szellemében, arra törekedve, hogy ezt a feladatot helyes célkitűzéseikkel, lehetőleg kevés rázkódással, vérrel és fájdalommal és a még életképes történelmi értékek lehető konzerválásával hajtsa végre. A szociáldemokráciának mereven formulázott történelmi materializmusával szemben ebben a pártban kétségtelenül *nagyobb lesz a hajlandóság a merőben szellemi – elsősorban erkölcsi és esztétikai – erők, autonóm, a gazdasági alaptól nagy mértékben független. munkájának elismerésére és igényhevétele.* A hit és egyéb érzelmi tömegmeggyőződések szerepe előtte a merőben racionális célkitűzések mellett is e'ementárisnak és jelentőségteljesnek látszik a társadalmi fejlődésben. Ez az új ideológiai eligazodás, bár ma még csak igen kevés öntudatos a radikális mozgalomban: előttem alapvető fontosságúnak látszik, m elv egy-maga nonfos elválasztó vonalat jelölne ki számára a politikai történésben.

Ha most már figyelmünket a radikális párt programokra fordítjuk (és itt büszkén jegyezhetem fel, hogy a magyar párt programja ma az új iránynak talán legértékesebb és legsokoldalúbb programmatikus megjelenése nagyban és egészben azt mondlniuk, hogy az a fővonásokban *egybeesik a szociáldemokráciának úgynevezett átmeneti programjával*, mely egyelőre nem a kollektivismust akarja megvalósítani, hanem a jelen társadalmi

rendben kíván a munkásosztály számára emberhez méltó és fejlődésképes elhelyezkedést biztosítani. A két programnak ezt a közeli rokonságát azonban nem szabad úgy magyarázni, mintha a radikalizmus merőben vagy elsősorban taktikai szempontokból átvette volna a szocialista munkáspártnak ezeket a népszerű és aktuális követeléseit. Ellenkezőleg, a szociáldemokrácia volt az, mely a klasszikus liberalizmus fegyvertárából átvette ezeket a célkitűzéseket, melyeket a későbbi elkorcsult és üzleti liberalizmus cserben hagyott. A szocialista átmeneti programnak alig van olyan pontja, mely ne képezte volna valaha a feudalizmussal viaskodó polgárság ideológiai ércműzletének részét. Sőt még a szoroson vett munkásvédelmi követeléseknek egy tekintélyes részét is – miként Eduard Bernstein gyakran hangsúlyozza – Anglia humánus és radikális polgári elemei kovácsolták konkrét politikai programmá. Csak természetes tehát, hogy az a radikalizmus, mely a dolgozó középosztály heroikus tradícióinak folytatását újra átveszi, nem meríthet másból, mint a szociáldemokráciával közös forrásból: *a klasszikus liberalizmusnak, az emberi szabadság és egyenlőség tanainak forrásaiból.*

Azokban a Program formai hasonlósága még nem sokat jelent a politikai mozgalmakban. A politikában kétszeresen igaz, hogy *C'est le ton qui fait la musique*: a közéleti küzdelmekben az a legfontosabb, hogy egy párt programjait megvalósításában főleg milyen követelésekre helyezi a súlyt s melyeknek ad idő- és energiabeli előnyt a többiekkel szemben.

Ha ebből a szempontból vesszük szemügyre a radikális programokat, tényelg igen jelentős különbségeket találunk a radikális és a szociáldemokrata Program között. Íme, egynehány: Míg a szociáldemokrácia a főszlyt az ipari munkásosztálya helyezi: addig a radikalizmus elsősorban dolgozó középosztály és a kisparasztság érdekeit hangsúlyozza; míg a szociáldemokrácia a tőkekoncentrációkon egyetemes fejlődési irányt vél látni: addig a radikalizmus a íúvrgetlen paraszti termelés erkölcsi és gazdasági jelentőségét különös nyomatékkal huzza alá. Míg a szociáldemokrácia programjábait az igazságosabb megosztás játsza a vezérszerepet: addig a radikalizmus *az osztandó*

fokozását, a többtermelést állítja a problémák központjába; míg a szociáldemokrácia irányító elve az ipari szociálpolitika: addig a radikalizmus a földproblémát helyezi az agitáció homlokterébe; míg a szociáldemokrácia a minél átfogóbb állami szervezésre fekteti a hangsúlyt: a radikalizmus erőbben domborítja ki az egyén jogait az államhatalom túlkapásaival szemben, az egyéni iniciativa és a szabad verseny jelentőségét az állami kényszerszabályozással szemben; míg a szociáldemokrácia pacifista külpolitikában is a kapitalizmus elleni küzdelmet tartja a legfontosabbnak: a radikalizmus egyre nagyobb erővel ujtja fel a Cobden és Bright szabadkereskedelmi tanítását, mely a világbékét a vármok eltörlésével hozza kapcsolatba; míg a szociáldemokrácia elsősorban az egyén gazdasági érvényesülését akarja kiküzdeni: *addig a radikalizmus a nemzetiségi szabadságnak a gazdasággal való egyenértékűségét vitatja;* s végül míg a szociáldemokrácia hajlandó az erkölcsi és szellemi megújulás legalapvetőbb problémáit a nagy, szociális forradalom utáni időkre áttenni, mert azokat a jelenlegi gazdaság-társadalmi alapokon keresztülvihetetleneknek tartja: addig a radikalizmus rendkívül nagyrabecsüli a klasszikus és a polgári kultúra legjobb tudományos, filozófiai, művészeti és etikai örökségét, s azt olyan biztos alapnak hiszi, melyen a legfejlettebb emberiség lelki szükségleteit is ki lehet elégíteni, amelyet tehát szeretetteljes gonddal ápolni és fejleszteni akar.

Ez a dolog természete szerint vázlatos, sőt hézagos áttekintése a radikalizmus személyi erőforrásainak és programmatikus alapjainak ugyan nem tisztázza véglegesen azt a problémát, melyből kiindultunk, de kétségtelenül közelebb hoz megközelítéséhez és megértéséhez.

II.

A radikalizmus fejlődési vonalát gyakorlatilag a feudalizmust ostromló polgári társadalom küzdelmeiben, elméletileg a klasszikus liberalizmus tanáiban kell keresni, vagyis ama kornak politikai és szellemi harcaiban, mely a hűbéri világot megdöntötte.

A fejlettebb mezőgazdasági és a pezsgőbb városi élet által évszázados lassú munkában létrehozott két új alkateleme a nyugateurópai világnak: a felszabadulás útján levő parasztság és a polgári városi középosztály egyre elviselhetetlenebb teherként érezte maga felett a feudális berendezések nyomását. A föld kötöttsége s a nemesi osztály társadalmi és politikai előjogai, az anyagi és szellemi forgalom lebilincselte állapota mindenféle állami beavatkozás vagy pusztá visszaélés folytán, a kivített forszírozó és a bevített akadályozó colbertista politika, a partikuláris jogrend, a merev osztályjogositványok által minden népies közvélemény elől hermetice elzárkózó rendi alkotmány a vallás- és gondolatszabadság lenyüggöttsége, szóval a privilégiumoknak, a monopóliumoknak, a helyi uralmaknak az a középkori világa, melyet itt-ott a fejedelmi abszolutizmus ugyan háttérbe szorított, de alapvető berendezéseiben sehol meg nem változtatott, lehetetlenné tette, hogy a szabad munkának és a cserének új társadalma eredményesen fejleszthesse ki azokat az óriási technikai, gazdasági és szellemi erőket, melyeket a reformáció és a renaissance óta a polgári társadalom – a katonáival és az egyházzal való egyre tudatosabb ellentétben – létrehozott.

A feudális és a polgári világnak ezt az elkerülhetetlen összeütközését tudományosan előkészítette, majd a szükséges fegyverekkel ellátta az a hatalmas ideológiai irány, mely a *fizokraták* munkásságához fűződik s mely a *klasszikus angol liberalizmusban* találta meg a maga *végleges* elméleti kiépítését. Ezt az irányt ma – főleg a német kritika meg nem értésel s nem egyszer angolelleses gyűlölködése miatt – a közfelfogásban azzal a manchesterizmussal szokták azonosítani, mellyel a későbbi kapitalista korszak a liberalizmus nevében követelte a munkásosztály szabad kizsákmányolását. Ez a törekvés azonban a klasszikus liberalizmusnak csak elfajulása, legfeljebb egy oldalhajtása volt. A *klasszikus liberalizmus igazi lényegében egy vallásos és természetes eszméktől erősen áthatott új társadalmi világnézet volt*, mely a szabadság és az egyenlőség szellemében meg akarta szüntetni a feudális társadalom mindazon politikai és gazdasági intézményeit, melyek a fejlődő produktív erők érvényesülését lehetetlenné tették. Tehát a jobbagység

teljes felszabadítása, a földet terhelő minden hűbéri előjog megszüntetése, a törvényelőtti egyenlőség, rendi alkotmány helyett népképviselő, közteherviselés, gondolat- és sajtószabadság, egységes jogrend, vámterület és forgalmi hálózat a nemzeti államokon belül: ezek voltak a klasszikus liberalizmusnak alapvető követelményei. Ezek a követelmények pedig azon a filozófiai, természetjogi és közgazdasági elméleten alapultak, hogy testileg, lelkiileg, erkölcsileg önrendelkező egyéneknek állami beavatkozástól teljesen ment szabad gazdasági érintkezése a gazdasági és kulturális fejlődés legfőbb garanciája, mert a kereslet és kínálat törvényeinek zavartalan érvényesülése a józan önérdék alapján végeredményben a köz- és a magánérdék teljes *összhangjához* vezet.

A klasszikus liberalizmusnak ezt az egyetemes programját a parasztsággal és a kialakuló munkásosztállyal szövetkezett polgárság *látszólag* végre is hajtotta. A testi, szellemi és az erkölcsi lekötöttség feudális világát Nyugateurópában a testi, szellemi és az erkölcsi szabadság polgári világa váltotta fel. És nem lehet tagadni, hogy a fiziokrata és liberális prófétáknak legtöbb jóslata teljesült is: a társadalom gazdasági és technikai erőforrásai hihetetlenül megnövekedtek, a demokráciának egyre hatalmasabb hullámai eredményesen ostromolták a múlt előjogait, a feudális osztályok hegemoniája a vezető kulturálinmokban megszűnt, a gondolatszabadság levegőjében nemcsak a természettudományok vettek parafán lendületet, de a széles népkultúra első alapjait is lerakták, anyagi téren pedig olyan szükségletek kielégítése nylt meg a széles néptömegek számára, melyek néhány nemzedékkel előbb még csupán a kiváltságoltak luxusélvezetei voltak. Lehetetlen tagadni, hogy az egyéniség szellemi, erkölcsi és jogi szabadsága óriási lenest tett előre.

A polgári világ dicsősége azonban nem sokáig tartott. A feudális dermedtség és lekötöttség helyébe ni bajok léntek, melyeket a liberalizmust támadó összes irányok, mint a *szabad verseny* kikerülhetetlen betegségeit tüntették fel: – íme, a klasszikus liberalizmus – legalább gazdasági téren – tévedett. A teli szabadság rendszere az erők elnyomó uralmához vezet. A szabad verseny kipusztítja a gyöngébb gazdasági existenciákat. még gazdagabbakká és erősebbekké teszi a gazda-

gokat és az erőseket, hihetetlen mértékben fel-duzzasztja a kapitalisták többletértékét s a munkás-ság kizsákmányolásának csak az emberi hus repro-dukálásának szempontjai szabnak határt. A klasz-szikus liberalizmus voltaképp a munkáskizsákmá-nyolás bibliája: a természetjog, a szabadság, az egyenlőség és testvériség elmélete ennek a kapzsi törekvésnek csak ideológiai takaróleple volt . . .

Ebben a szellemben érveltek a (liberalizmusnak úgy feudális, mint polgári, mint szocialista ellenfe-lei s megkezdődött az általános ostrom a „be-nem-avatkozás”, a „szabad verseny”, a „*laissez-faire*” „káros és elavult doktrínájával szemben” és a poli-tikai cselekvés három új elmélete alakult ki az os-tromlók osztályhelyzetének és ideológiai felkészült-ségének megfelelően.

A liberalizmus feudális ellenségei természetesen a középkori világ kötöttségéhez, tekintélyi szellemé-hez, a közgazdasági patriarchalizmushoz való visz-zatérést sürgették. Csak vallási renaissance, erköl-csi megújulás, az állam szigorú valláserkölcsei köz-belépése enyhítheti a kapitalista rend természetes és kikerülhetetlen sebeit. Ez *konzervatizmus* és a *krisztényszocializmus* elmélete.

A liberalizmus polgári ellenfelei azt a *kathedra-szocializmust* teremtették meg, mely a kapitaista renddel szemben szintén csak *palliative* kivan fel-lépni. *Erőteltjes állami szociálpolitikával*, munkás-védelemmel és biztosítással kell a kizsákmányolt néptömegek sorsát javítani és emberhez méltóvá tenni. A versenyt ugyan nem lehet kiküszöbölni, de ésszerű határok közé kell szorítani. A kapitalizmus uralmát nem lehet megszüntetni, de leggyűlöletesebb visszaéléseit állami beavatkozással lehet kigyom-lálni.

E két felemás, kompromisszumos elmélettel szemben egészen más eréllyel, lendülettel és követ-kezetességgel lépett fel a szocializmus számos isko-lája, melyek közül nemsokára a *Karl Marx* hatal-mas rendszere vált uralkodóvá: *kommunista szo-cializmus* tanaival. A kapitalizmus nem valami tár-sadalmi kikerülhetetlenség, hanem pusztán történelmi kategória. Ki kell küszöbölni a magántulajdont, a magántermelést és a szabad versenyt. A termelés állami köztulajdon alánján folyjék s többé ne a ke-reslet és kínálat irányítsa, hanem az egész társada-

lom öszszükségletének tudományosan pontos megállapítása, a szétosztás pedig ne a szabad piacon történjék, hanem a termelt javakat a közösség ossza szét kinek-kinek munkateljesítménye szerint. Természetesen a termelésnek és a fogyasztásnak ezzel a kommunizálásával a társadalmi élet egyéb terein is az állami szabályozásnak kell érvényesülnie: közlekedés, nevelés, szórakozás, mind teljesebben a közösség ügyei lesznek a magántevékenységgel szemben.

Ez a merész dialektikával s elragadó erkölcs-erővel felépített gondolatvár annál nagyobb hódítókat tett. minél jobban nőttek a kapitalizmus visszaélései, minél kiabálőbb lett a gazdagok és a szegények ellentéte, minél inkább hasogatták a társadalom testét a krízisek véres ostorcsapásai s minél inkább sorvadt el a klasszikus liberalizmus elmélete. mely a szabadság és egyenlőség tanaiból hova tovább csakugyan a nagykapitalisták és monopolisták szabadosságának és egyenlőtlenségének összerozsdásodott fegyvertára lett. A liberalizmus megvetett jelszóvá vált minden gondolkozó és erkölcsi felelőségét érző ember előtt s már-már úgy látszott, hogy a társadalmi haladás egyedüli letéteményesévé – a felemás vagy merőben konzervatív vagy tisztán reakciós ideológiákkal szemben a marxi szociáldemokrácia leit.

A kommunista szocializmus azonban a szocializmusnak nem egyetlen lehetséges koncepciója. *A szocializmus lényege ugyanis minden törekvés, mely a kapitalista többletérték, a munkanélküli jövedelem megszüntetésére irányul.* A törekvések sorában van egy, melynek alapvető tanai már a fiziokraták írásaiban feltalálhatók, melynek némely tételét már Adam Smith hangsúlyozta s mely egyre nagyobb erővel talált továbbfejlesztőre egy George, egy Wallace, egy Loria, egy Hertzka s legújabban az Oppenheimer Ferenc írásaiban, hogy csak a „liberális szocializmus” legkiemelkedőbb képviselőit említsen. Ez az irány, mely különösen az angolszász országokban már egy tömegmozgalom erejével jelentkezik (többek között közvetlenül a háború kitörése előtt maga Lloyd George állott egy szinte forradalmi színezetű mozgalom élére), *a munkanélküli jö-*

vedelmet a szabad verseny és az egyéni kezdeményezés fentartása mellett a föld felszabadításával véli kiküszöbölhetőnek. Bár a mozgalom főképviselői úgy elméleti alapjaikban, mint az általuk ajánlott módszerekben – s olykor lényeges pontokban – egymástól eltérnek, mégis bizonyos alapvető tények felismerésében egymással megegyeznek. Az ő kutatásaik szellemében – és nem szavaik szerint – körülbeül ezt lehetne válaszolni a klasszikus liberalizmus támadóinak: – *A kapitalizmus sokat említett bűneit, sőt magát a kapitalizmust nem a szabad verseny hozta létre, hanem a szabad föld monopóliumba vétele kevesek által,* akik embertársaik legtermészetesebb jogát, hogy kiki annyi földet kaphasson, amennyit ő a saját maga és családtagjai munkájával intenzíve megművelni képes, nem respektálván, az emberek legszélesebb köreit az éhhalálba kergették, amely elől azok csak a kapitalizmus karjai között kereshettek menedéket. Kapitalizmus csak ott lehetséges, ahol fölös számban állnak a tőke rendelkezésére földnélküli emberek, akik a munkapiacon egymást lekonkurrálva, béreiket a pusztá megélhetés színvonalára nyomják le a munka természetes bére, a munkatermek helyett úgy, hogy a kapitalizmus óriási többletértékeket képes felhalmozni. A kapitalizmus növekedő produktivitása egyrészt, másrészt a proletarizált néptömegek kónikus szegénysége meg-megújuló válságokra, a politikai hatalom egyen'őtlen megosztására, közéleti korrupcióra, mindenféle állami Liebesgábékra s a *védővámok* ama rendszerére vezet, mely épp a leggazdagabb kapitalistákat hizlalja fel a fogyasztók legszélesebb köreinek kizsákmányolásával. A kapitalizmus rendszere csak addig fartható fenn, amíg a tőke az éhenhalás elől hozzámenekülő mimkástartaléksereggel kerül szembe. De a tőke kizsákmányoló hatását elveszíti abban a pillanatban, melyben a *földzárlat* megszűnik s minden dolgos ember földhöz juthat. A föld felszabadításává' megszűnnék a földnélküli munkáselemeknek pathológikus arányú városba tódulása és idegen világrészekbe való kivándorlása. A tőke nem fizethetne kevesebb munkabért, mint amennyi a független paraszt átlagos évi jövedelme, vagyis egvszerre az ipari munkabérek tetemes emelkedése állana be, mely egyre nőne a mezőgazdasági produktivitás természetes emelke-

désével. Egyre nőne azoknak a munkásoknak száma, akik tőkét volnának képesek megtakarítani, a tőkepiac egyre gazdagabb lenne, míg a munkapiac kínálata nem emelkednék vele távolról sem egyes aranyban, mivel a szabaddá lett föld és az egyre intenzívebb mezőgazdaság mind több embernek nyújtana független megélhetést. A tőkekamat állandóan csökkennék, a munkabér egyre emelkednék, úgy hogy a tőke uralma a munkások felett nem volna fentartható, hanem az ipari termelési formájává *a szövetkezeti termelés* válnék. Egy ilyen társadalomban úgy a földjáradéknak, mint a tőkenyereségnek csak jelentéktelen és a társadalom egészségét nem veszélyeztető törmelékei maradnának fenn s a vagyonok és a jövedelmek egyenlősülésére irányuló tendenciát a politikai demokrácia állandó gyarapodása követné. A politikai demokrácia rendszere nem tűrne meg sem gazdasági monopóliumokat, sem védvámokat. A klasszikus liberalizmus összes, elméletileg helyes dedukciói valóra válnának, mert ez a liberalizmus nem alapelveiben tévedett, hanem abban, hogy megvalósítása összes előfeltételeit már realizáltaknak tekintette, holott a szabad verseny, a tiszta csere köreit továbbra is megzavarta a ledöntött feudalizmus utolsó maradványa: *a hűbéri eredetű nagybirtok rendszere*. A liberalizmus igazát, mely végeredményben a munkanélküli jövedelem kiküszöböléséhez, vagyis szocializmus-hoz vezet, csak úgy lehet megvalósítani, ha bátor, radikális, azaz gyökeres politikával végleg kivágjuk a középkori világrend utolsó maradványát, a *latitundiumok rendszerét*.

Ha a föld igazán felszabadul, a kapitalizmus – s minden hozzátapadó visszaélés – szükségképp megszűnik s a szocializmus lényeges végcélját, a munkanélküli jövedelem kiküszöbölését elérhetjük a szabad verseny, az egyéni kezdeményezés, az önkéntes kooperáció nagy elveinek fentartásával, melyek nélkül – ha egyáltalán keresztülvihető volna is a piac és verseny nélküli kommunista társadalom – az emberi haladás gyorsasága és intenzivitása nagyon meglassulna. A szabad föld társadalma épp oly kevésbé ismerhetné a nemzetiségi elnyomást, mint a gazdaságát – amaz az egyenlősülésre irányuló folyamat révén, mely lényegét alkotja – s előbb-utóbb kikerülhetetlenül

érvényt szerezne a Cobden és a Brigiit egyedül helyes külkereskedelmi politikájának, a teljesen szabad forgalomnak, a vámsorompók teljes és végleges lerombolásának, mely *az egyedüli komoly pacifista politika.*

*

Persze a földfelszabadítás konkrét útjait illetőleg már sokkal eltérőbbek a vélemények. Minden föld állami tulajdonbavétele (*landnationalisation*), tanítja Wallace. *Százszázalékos földértékkadó* hirdeti a legragyogóbb és legeredményesebb földreform mer Henry George. Olyan mérvű *belső telepítés*, mely a nagybirtokot megfosztja a munkáskezektől s így azt értéktelenné teszi, javasolja Oppenheimer. *Nagyarányú többtermelési politika* egymaga a földjáradék szétmorzsolásához s a nagybirtok természetes feldarabolásához vezet – vitatja Dániel Arnold.

Ezekbe az eltérésekbe itt nem lehet belemenni s a praktikus gyógyszer mineműsége nem érinti a fentebb körvonalazott irány alapvető megegyezéseit. *A praktikus politika szempontjából* még kevésbbé lehet vitás, hogy – ha tévesnek bizonyulna is e földszocializmus optimizmusának egy része – a nagybirtok gazdasági és politikai monopóliumának megsemmisítése egy óriási lépéssel vinné előre az emberi haladás ügyét: emelné a többtermelést, megszüntetné a kivándorlást, szaporítaná és egészségesebbé tenné a népességet, életképesebb alapra helyezné az ipart, véget vetne a nagy metropoliszok beteges felduzzadásának, a legdurvább kizsákmányolás lehetőségeit megszüntetné. *Taktikailag* még világosabb a helyzet: míg a tőkések minden rétegével, egyszerre felvett küzdelem legfeljebb egy elképzelhetetlenül véres forradalomban vezethetne sikerre: a néhány ezer latíundista békés és kártérítéssel kísért átjárása akadálytalanul folyhatna le egy lendületes törvényhozási reform kereteiben – olyan törpe itt az a kisebbség, mely a társadalom összes többi rétegeinek érdekeivel visszaél.

Ezen a gondoiavonalon látom a radikális mozgalom legmélyebb fejlődéstani értelmét. A klasszikus liberalizmus legértékesebb eszméi keltek itt új életre, melyeket elrejtegettek vagy meghamisítottak a kapitalizmus szolgái vagy elkeseredett ellenségei. A mai viszonyok tarthatatlanok, a kapitalizmus túl-

nyomó részében betegség és nem fejlődés többé: ebben minden, erkölcsileg komoly ember egyetért. És ha a munkanélküli jövedelmet, a vagyonok szélsőséges ellentéteit, az emberi test és lélek ezernyi kizsákmányolását nem lehet másképp, mint akár egy falanszteres kommunizmussal megvalósítani – mert minden következetes kommunizmus az államhatalom mindenhatóságához vezet ! – akkor az emberiség ezen legnagyobb áldozattól az egyéni szabadság, a verseny és a kezdeményezés súlyos korlátozásaitól sem fog visszariadni és nem is szabad, hogy visszariadjon. Ámde a radikális politika történelmi hivatása egy utolsó, elszánt és gyökeres kísérletet tenni arra *nézve, hogy vajjon az emberi* haladás eddig ismert és bevált alapvető erőinek felhasználásával nem képes-e legyűrni az emberi test és lélek kizsákmányolásának, a kapitalizmusnak és a militarizmusnak mai rendszerét?

III.

A radikalizmus személyi és programmbeli alapjainak, valamint történelmi előzményeinek vizsgálata, melyet e hasábokon megkíséreltem, bizonyára nem adhat teljes felvilágosítást és megnyugvást azok számára sem, akik hívei ennek a társadalmi mozgalomnak. És ez, mint már egyszer jelentettem, a dolog természetéből folyik. Egy új politikai irány csak igen kis mértékben öntudatos alkotás: sokkal nagyobb mértékben bizonyos tömegszükségletek és tömegérzelmek eredője, melyet csak lassan képes tűrhetően precizírozni a politikai gyakorlat és az elméleti kutatás. Minden új társadalmi irányzattal így van. A mereven körülhatárolt végcél, a türelmetlenül megszabott módszerek nem a fejlődő, hanem az előregedő irányokat jellemzik.

De bármily jogosultak legyenek is a radikalizmus alapjainak pontosabb tisztázására irányuló törekvések s bármily tiszteletreméltó nézeltérések merüljenek is fel e körül: megállapításaimból legalább is annyi általános elfogadtatásra számíthat, hogy *a radikalizmus a dolgozó középosztálynak anyagi, szellemi és erkölcsi többtermelésre irányuló mozgalma, mely politikailag támogatni kíván minden olyan törekvést, mely a produktív erők fejleszt-*

tésére, szervezésére, a munkanélküli jövedelmek kiküszöbölésére irányul.

Még pedig ez a több termelési gondolat nálunk nem a háborús felfordulás által előidézett kényszerhelyzet szülöttje, hanem legáltalánosabb gazdasági és erkölcsi megfontolások eredménye, melyeknek voltaképp semmi köze sincs a háborús átéléshez. Az emberi élet felszabadítása és idealista tartalommal való megtöltése csak egy ilyen integrális többtermelési politika eredménye lehet, melynek szüntelenül folytania kell s melyet nem szabad semmitéle vallási vagy forradalmi dátumig halasztani.

A politika csak egyik eszköze annak az alapvető emberi törekvésnek, mely az élet kitágítására, kimélyítésére és hatékonyabbá tételére irányul. Ezt a „teremtő fejlődést” pedig csak egy *új politikai szellemben* lehet szolgálni. Ennek az új szellemnek radikálisan szakítani kell a régi politikának úgy értelmi, mint erkölcsi levegőjével. Egyrészt arra kell törekedni, hogy frázisok, dogmák, közhelyek szolgai ismétlése helyett minden politikai célkitűzésünket az a szempont vezesse, hogy mi fokozza a többtermelést s mi csökkenti a munkanélküli jövedelmet? Másrészt *tisztultabb moralitást kell bevinni a politikai küzdelmekbe.* Nemcsak az „egyéni és a politikai becsület” finom kaszinói megkülönböztetésével kell véglegesen szakítanunk, de általános elismerést kell szerezni minden erkölcs amaz alapvető törvényének, hogy *amit magadnak nem kívánsz, ne tedd másnak,* amely minden tisztultabb közélet sine qua non-ja s melyről a szélsőbali pártok épp oly gyakran meg szoktak feledkezni, mint a történelmieket.

Csak ebben az új politikai légkörben kelhetnek ki a társadalmi haladásnak igazán termékeny magjai. Csak ebben a szellemi légkörben ismerhetjük fel legégetőbb problémáinkat és a hozzájuk elvezető utakat. Nem igaz, hogy a társadalmi fejlődés semmi egyéb, mint az egymással acsarkodó osztályok, csoportok és klikkek marakodása. A társadalmi fejlődés a legszentebb közérdek s egy igazán a fejlődési szolgáló Program nem osztályprogram, hanem a nép túlnyomó többségének programja ama törpe kisebbséggel szemben, mely elavult kiváltságait és monopóliumait a közérdek kárára konzerválni vagy gyarapítani törekszik. Nem igaz, hogy a politika csak osztályprogramokat adhat, amint ezt azok

hirdetik, akik az osztály- és csoportharc tarka külszine alatt nem veszik észre az alapvető megegyezéseket. Minden, ami fejleszti a termelő erőket, minden, ami felszabadítja az elméket, mindaz, ami függetleníti a lelkiismereteket: általánps közérdek. Minden becsületes politika emez iránytűjének útmutatása szerint mindenkor pontosan meg lehet különböztetni az osztályérdeket a közérdektől.

Így például ma Magyarországon a nemzet óriási többségének közérdeke volna:

1. Felszabadítani az elméket és a lelkiismereteket a klerikális és a sovinizta nevelés béklyóiból oly iskolapolitikával, mely a gondolat- és vallásszabadság feltétlen biztosításával az életre hasznos ismeretekre tanít.

2. Felszabadítani a nemzetiségeket amaz asszimilációs drill alól, mely hatékonyan magyarosítani képtelen, de arra alkalmas, hogy nemzetiségi polgártársainkat örökös kiskorúságban tartsa s elkeseredett ellenségeinkké tegye.

3. Felszabadítani a produktív erőket s elsősorban minden érték forrását: a földet a politikai privilégiumok s a gazdasági monopóliumok és a munkát bénító adók sorvasztó igája alól.

4. Felszabadítani a forgalmat a vámok s differenciális tarifák ama lebilincselő rendszere idol, melyek a nemzeti termelés védelmének hamis ürügye alatt csak a nemzeti monopolistákat gazdagítják a fogyasztók rovására.

Ezeknek a törekvéseknek nem voltak eddig a magyar polgári társadalomban komolyabb védelmezői, míg a munkásosztály természetesen és az ő szempontjából helyesen a saját legégetőbb szociálpolitikai követeléseire, még pedig elsősorban városi szociálpolitikai követeléseire helyezte küzdelmei hangsúlyát s annak lényegét nem a többtermelésben, hanem az osztályharcban kereste.

A radikális dolgozó középosztály feladata nagyszerű történelmi örökségét, az emberi szabadságjogok hirdetését és továbbfejlesztését újra felvenni, melyeket ugyan meghamisított a kapitalista liberalizmus, de amelyek ma is az emberi haladásnak általános érvényű s az egyetemes közérdeket szolgálj érckezésletét alkotják.

Egykor divat volt a természetjog nagy követeléseit: az ember személyének, munkájának, lelkének, helyváltoztatásának szabadságát, mint naiv, szentimentális, történelemellenes tanokat lesajnálani, melyeknek helyébe az egyéni vagy a csoportérdeket kell főirányító elvül állítani. Ugy látom, hogy úgy a mélyebb elméleti kutatás, mint a történelem tapasztalatainak behatóbb mérlegelése egyre inkább ellentmond ennek a naiv utilitarista empirizmusnak. A jognak és az erkölcsnek vannak olyan alapvető kategóriái, melyek nélkülözhetetlenek az emberi egyéniség maximális kifejtéséhez, nélkülözhetetlenek akkor is, ha a történelem folyamán anyagi vagy szellemi deficitből átmenetileg fel is áldozták őket az emberek.

Ennek az elmélyülő megismerésnek a politikában is előbb-utóbb kell, hogy megfeleljen egy oly irányzat, mely felújítja az emberi egyéniség „veleszületett és el nem idegeníthető” jogainak követelését a merőben hedonista kompromisszumokkal szemben. A radikalizmus végső fejlődéstani értelmét ebben látnám. De ma már nem elég a liberalizmus régi szabadságjogait hangsúlyozni. Azok egyedül erőtlenekek az emberi fejlődés végcéljainak biztosítására, mely nem lehet más, mint a teljesen kifejlett egyéniség szabadsága arra, hogy a szervezett világállam bármely pontján mindenkivel azonos feltételek mellett érvényesüljön. Ma a már megvalósult vagy félig megvalósult szabadságjogok mellett elsősorban *a gondolatnak, a földnek, a nemzetiségnek és a nemzetközi forgalomnak szabadságát* kell a politikai küzdelem homlokterébe állítani.

Szabad gondolat – ami természetesen nem vallásellenes papramorgás, hanem a kutatás és a propaganda, szabadsága – *szabad föld, szabad nemzetiség, szabad csere: ezek a modern radikalizmus alapvető követelései, melyekkel a klasszikus liberalizmus hagyományait és törekvéseit újra felveszi.*

Mit akar a Radikális Párt?

A Radikális Párt tömöríteni és szervezni akarja a dolgozó középosztályt oly célból, hogy azt felszabadítva a történelmi pártok közjogi és sovinszta ideológiája alól, oly politikára nevelje, amely szerves kapcsolatot teremt közte és az ország többi produktív néposztályai, elsősorban a földműves osztály és a munkásság között.

E munkájában mindenekelőtt azokat az erőket kívánja felkarolni és tovább fejleszteni, amelyek Imég mindig kiaknázatlanul hevernek a klasszikus liberalizmus fegyvertárában: az egyéni szabadság, az állami mindenhatóság ellen való *Küzdelem*, a munka néiküi való jövedelem kiküszöbölése, a független parasztbirtok önállósága és a dolgozó középosztály erkölcsi és szellemi kultúrájának hasznosítása, az anyagi és szellemi forgalom teljes szabadságának szellemében. A párt legfőbb politikai iránytűjét az a meggyőződés alkotja, hogy a dolgozó középosztály sorsa elválaszthatatlanul egybeforrott az ország produktív erőinek – úgy az anyagiaknak, mint a szellemieknek – fejlesztésével.

E cél elérésére radikális, azaz gyökeres reformokat követel az ország termelő erőinek felszabadítására és irányítására.

A Radikális Párt főkövetelései ezek:

1. A közsabadságok és az egyéni szabadság megerősítése.

a) Az általános, egyenlő, titkos és községenkénti, a nőkre is kiterjedő szavazati jog teljes kiépítése, úgy az országgyűlési, mint a törvényhatósági és községi választásoknál. A születési előjogokon és kinevezésen alapuló főrendiház helyett demokratikus felsőház. A sajtó, az egyesülés és gyülekezés legteltesebb szabadságának törvényes biztosítása. Az esküdtsek hatáskörének kiterjesztése, a bírói függetlenség megerősítése. A közigazgatás demokratizálása, egyszerűsítése, szakszerűvé és pártatlanná tétele. Kisebbségi képviselő. A népiniciatíva és referendum joga.

b) A köztisztviselők anyagi és erkölcsi függetlenségének teljes biztosítása. Szabad társadalmi és gazdasági szervezkedés. A magánalkalmazottak anyagi és erkölcsi érdekeinek törvényes védelme.

2. Gyökeres agrárreform. Demokratikus birtokpolitika. A hátbizoináiyok eltörlése, az egyházi javak szekularizációja. A nagybirtokkal szemben az állam kisajátítási jogának törvénybe iktatása. Szövetkezeti alapon nyugvó kisgazdaságok. A népies mezőgazdasági oktatásnak gyökeres újjászervezése, a mezőgazdasági hitel és szövetkezeti ügy demokratikus reformja.

3. Iparfejlesztési politikánk teljes revíziója. Az ország természeti erőforrásainak céltudatos kiaknázása. A vízierők, szén, föld-

gáz, nyersolaj közérdekű kihasználása. Közlekedési és tarifapolitikánk korszerű reformja. A kartellek törvényes szabályozása és hatósági ellenőrzése. A bankok káros politikai és gazdasági túlhatalmának megtörése.

4. A kereskedelemellenes irányzat ellen való küzdelem. A kereskedelem érdekeinek előmozdítása a kereskedelmi szabadság szellemében. A kereskedelmi törvények korszerű ujjáalkotása. A pénzintézetek működésének állami ellenőrzése. A biztosításügyi államosítása.

5. Olyan szociálpolitika, amely a dolgozó néprétegek szellemi, erkölcsi és anyagi megerősödését hatékonyan biztosítja. Népbiztosítás, aggkori- és járadékbiztosítás, anya- és csecsemővédelem, széleskörű munkásvédelem, lakáspolitikai. Népjóléti minisztérium felállítása, szakvezetés alatt álló közegészségügyi főosztályival.

6. Gyökeres adóreform. Adórendszerünk súlypontjának át-helyezése a fogyasztási adókról az egyenes adókra. A nagybirtok és a bankok munka nélküli jövedelmeinek érzékeny megadóztatása. A munkajövedelem fokozott kímélése. A földértéknövekedés bevonása a közteherviselésbe. Progresszív adó, örökösödési, vagyónadó. Új kataszter felvétele és időközönként való revíziója.

7. Az egész oktatásügy egységes és korszerű reformja az életre nevelés elvének alapján, az egész köznevelés államosításával és szakszerű igazgatásával. Az iskolák nagyarányú szaporítása, szakiskolák létesítése, az oktatószemélyzet erkölcsi és anyagi függetlenségének biztosítása.

8. A nemzeüfégi béke megteremtése, a magyar állam egységének és felvirágozásának biztosítása érdekében. A nem magyar nyelvű polgártársaink jogos nyelvi és kulturális igényeinek kielégítése a Deák- és Eötvös-féle törvényhozás szellemében megalkotott nemzetiségi törvény értelmében.

9. Az állam és az egyház szétválasztása. Teljes vallásszabadság. Csorbítatlan autonómia minden vallásfelekezetre számára.

10. Ausztriával és a külfölddel széniben olyan politika, mely gazdasági és állami önállóságunkat s a népek közötti megértést és tartós békét biztosítja.

11. Pacifista és szabadkereskedelmi külpolitika folytatása, a népek között levő gazdasági és politikai választalak kiküszöbölésével, az európai kultúrához tartozó államok szövetségi rendszerének megteremtésével, általános lefegyverzés, valamint annexió és hadikárpótlás nélküli béke alapján.

12. Nemzetközi döntőbírótság. A municiógyártás államosítása. Általános hadsereg helyett milícia.

Az Országos Polgári Radikális Párt
központi irodája:

Budapest, VI., Andrassy-út 48.